

Original Article

นิพนธ์ต้นฉบับ

บทบาทของพระอธิการเอนก มหาวีโร ต่อการใช้พืชสมุนไพรในชุมชนบ้านเจียง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

พาณี ศิริสะอาด*

ทศพร กลสิกรรม**

โฆษิต เอลวีชีโอ กลสิกรรม***

สุรพล นธการกิจกุล*

*คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่

**คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่

***นักศึกษาวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยกรณีศึกษา (case study) มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิด วิธีใช้และวิธีการจัดการแหล่งทรัพยากรพืชสมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพชุมชนโดยเลือกพระอธิการเอนก มหาวีโร เจ้าอาวาสวัดเจียง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกรณีศึกษา เก็บข้อมูลโดยเข้าไปสังเกตการณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มหมอพื้นบ้าน ชุมชน บุคลากรแพทย์แผนไทยโรงพยาบาลแม่แจ่ม และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่แจ่มอย่างใกล้ชิดและไม่เป็นทางการ อีกทั้งศึกษาจากเอกสารที่มีอยู่ ในระหว่าง เดือนธันวาคม 2547 ถึงเดือน มีนาคม 2550 โดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบกรณีศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาโดยใช้หลักปรัชญาแนวคิดเรื่องภูมิปัญญา การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านที่เน้นการพึ่งตนเอง จากการศึกษาพบว่า พระอธิการเอนกมีบทบาทต่อชุมชนในหลายด้านคือ เป็นผู้นำจิตวิญญาณและวัฒนธรรมชุมชน การอนุรักษ์และภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร และบทบาทต่อหมอพื้นบ้าน บทบาทของพระอธิการเอนกในด้านการใช้พืชสมุนไพร มีผลที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมต่อการแสวงหาคำตอบของชุมชนเรื่องการดูแลสุขภาพในสภาวะที่สังคมดั้งเดิมกำลังเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสมัยใหม่ พบว่าปรัชญาการดำรงชีวิตและการทำงานของพระอธิการเอนกนั้นน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และสามารถนำมาใช้ในการจัดการและทำงานเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรอย่างยั่งยืนในชุมชนไทยได้

คำสำคัญ: พระอธิการเอนก มหาวีโร, วัดเจียง แม่แจ่ม, ชุมชนบ้านเจียง, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, หมอพื้นบ้าน

บทนำ

ภูมิปัญญา คือความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศน์

หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมา และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับชนกลุ่มอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้ติดต่อสัมพันธ์กันแล้ว รับเอา

หรือปรับเปลี่ยน นำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมหรือบริบทสังคม-วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น⁽¹⁾ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่มี “ความจำเพาะกับท้องถิ่น เพราะสะสมจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ และผันแปรไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง คือเชื่อมโยงระหว่างชีวิต ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงเป็นทั้งความรู้ในเชิงประจักษ์และความรู้ที่แฝงไว้ด้วยความเคารพเชื่อถือต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม มีวัฒนธรรมเป็นฐาน”⁽²⁾

การใช้สมุนไพรในชุมชนภาคเหนือ เป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตามวิถีของชาวล้านนา ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน ประกอบด้วย การอบ ประคบสมุนไพร การใช้อาหารพื้นบ้าน และใช้สมุนไพรเพื่อบำบัดอาการเจ็บป่วย โดยมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้ใช้และสืบทอดจากองค์ความรู้ของท้องถิ่นดั้งเดิมที่บันทึกไว้ในรูปแบบของพับสา เอกสารโบราณและใบลาน โดยบันทึกเป็นอักษรล้านนาซึ่งมีตำรายาหลากหลายแสดงถึงภูมิปัญญาของชาวล้านนาในอดีต หมอพื้นบ้านยังคงผลิตและใช้สมุนไพรในรูปแบบของตำรับยาและสมุนไพรเดี่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยยังเสาะหาสมุนไพรจากป่าและลำห้วย หรือหัวไร่ปลายนา⁽³⁾ สภาวะปัจจุบันมนุษย์หันกลับมาใช้วิถีธรรมชาติในการดูแลสุขภาพมากขึ้น โดยองค์การอนามัยโลกรายงานว่า ประชากรทั่วโลกใช้สมุนไพรและผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ เพิ่มมากขึ้นร้อยละ 80⁽⁴⁾ สาเหตุส่วนหนึ่งเนื่องจากการใช้สมุนไพรพบอาการข้างเคียงน้อยกว่า ประกอบกับแนวคิดการดูแลสุขภาพโดยการใช้สุขภาพทางเลือก (alternative health) เพราะการแพทย์กระแสหลัก ไม่อาจแก้ปัญหาโรคและอาการที่ซับซ้อนได้เสมอไป

การวิจัยเรื่องบทบาทของพระอธิการเอนก มหาวิโร ต่อการใช้พืชสมุนไพรในชุมชนบ้านเจียง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เลือกพระอธิการเอนกเป็นกรณีศึกษา

เนื่องจากเป็นผู้ที่ชุมชนในระดับจังหวัด อำเภอและตำบล ยกย่องนับถือ ว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้ก่อตั้งและที่ปรึกษาของชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากสังคมภายนอก และบุคลากรโรงพยาบาลแม่แจ่มว่ามีบทบาทในด้านการใช้พืชสมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพชุมชนและในด้านการอนุรักษ์พืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด วิธีใช้และวิธีการจัดการแหล่งทรัพยากรพืชสมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ ของพระเอนก มหาวิโร โดยมีเป้าหมายการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางที่จะส่งเสริมการบริหารจัดการด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หาแนวทางการใช้สมุนไพรอย่างยั่งยืน เพื่อดูแลสุขภาพอย่างมีทิศทาง และใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของชุมชนสืบเนื่องจากปัจจุบัน การใช้พืชสมุนไพรมีแนวโน้มการใช้ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะการดูแลสุขภาพ ส่งออกและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ มากขึ้น จึงควรศึกษาการใช้การผลิตพืชสมุนไพรให้ยั่งยืน

วิธีการศึกษา

รูปแบบการศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของกรณีศึกษา (case study)

ขอบเขตของการศึกษา

เลือกศึกษาที่วัดเจียง บ้านเจียง ตำบลช่างเคิ่ง และป่าชุมชนของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากแม่แจ่มเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชนที่อยู่ระหว่างรอยต่อแห่งกาลเวลา ระหว่าง “ประเพณีเดิม” และ “ความทันสมัย” ความที่เป็น “เมืองหลังเขา” ของแม่แจ่ม บวกกับช่วงเวลาที่แม่แจ่มเพิ่งติดต่อกับโลกภายนอกยังไม่นานนัก ทำให้ระบบโลกทัศน์ ความเชื่อและจารีตประเพณีของชาวแม่แจ่มยังเปลี่ยนแปลงไปไม่มาก ชุมชน

ต่าง ๆ ของแม่แจ่มดำรงรักษาจารีตประเพณีและวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างค่อนข้างมั่นคง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคงมีอยู่ในวงจำกัดเท่านั้น ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของคนแม่แจ่ม ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มีผลกระทบในทางลบต่อแม่แจ่ม และจังหวะเวลาที่เหมาะสมของแม่แจ่มเอง เป็นปัจจัยที่ทำให้แม่แจ่มเหมาะสมเป็นกรณีศึกษา

ขอบเขตด้านประชากร

เลือกพระอริการเอนก มหาวิโร เป็นกรณีศึกษา จากหลักการดังนี้

1. ในปี 2543 วัดเจียง ได้รับประกาศเกียรติคุณให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของอำเภอแม่แจ่ม โดยพระอริการเอนกเป็นเจ้าของาวาสดีเด่น ปี 2546

2. หมอพื้นบ้านให้ความร่วมมือ ในการให้ข้อมูล ตำรายา และใบลานเพื่อเก็บรักษา

3. เป็นผู้ประสบความสำเร็จด้านการดูแลสุขภาพชุมชนและเป็นผู้ที่ได้รับการแนะนำให้เป็นกรณีศึกษาจากเภสัชกร และเจ้าหน้าที่การแพทย์แผนไทยโรงพยาบาลแม่แจ่ม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้ส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพชุมชน และเป็นผู้ที่ชุมชนเลื่อมใสศรัทธา และเข้าร่วมในกิจกรรมของวัดเป็นประจำและจำนวนมาก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่หมอพื้นบ้านจำนวน 3 คน ซึ่งเป็นสมาชิกในชมรมฯ หมอพื้นบ้าน อำเภอแม่แจ่ม ที่มีพระอริการเอนก มหาวิโรเป็นที่ปรึกษาชมรม โดยคำแนะนำของประธานชมรมหมอพื้นบ้าน โดยอาศัยคุณวุฒิและประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพชุมชน บุคลากรแพทย์แผนไทยโรงพยาบาลแม่แจ่ม 1 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือดูแลกิจการด้านการแพทย์พื้นบ้านของพระอริการเอนกอย่างเป็นทางการ สำหรับข้อมูลจากชาวบ้าน เลือกผู้ที่มาซื้อขายสมุนไพรและผู้นำสมุนไพรจากแหล่งธรรมชาติไปใช้ในการดูแลสุขภาพ 10 คน โดยเลือกจากผู้ที่ทำบุญในงานเทศกาลที่วัดจัดขึ้น

ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ

ศึกษาการใช้ การจัดการ และการอนุรักษ์พืชสมุนไพร

วิธีดำเนินการและการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูล รวม 3 วิธีคือ

1. การศึกษาเอกสาร หลักฐานหรือข้อมูลที่มีอยู่ตามปกติ

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระและเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยติดต่อประสานงานกับฝ่ายเภสัชกรรมชุมชนโรงพยาบาลชุมชน อำเภอแม่แจ่ม ซึ่งส่งเสริมกิจกรรมของชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่แจ่มเพื่อเข้าพื้นที่ดำเนินการศึกษาโดยได้สัมภาษณ์ พระอริการเอนก มหาวิโร เกี่ยวกับประวัติของพระเอนก วัตถุประสงค์ และความจำเป็นในการดำเนินงานด้านสมุนไพรของวัด แนวคิดการใช้ การปลูกและการอนุรักษ์สมุนไพร จากนั้นนำข้อมูลมาสร้างแนวแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและตรวจสอบร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ 1 ท่าน จากนั้นผู้วิจัยได้อยู่ในสนามเพื่อศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยในช่วงที่หนึ่ง ผู้วิจัยได้พักอาศัยใกล้วัดเจียง ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2547 ถึงเดือนพฤษภาคม 2548 รวมทั้งสิ้นเป็นเวลา 6 เดือน ช่วงที่สองผู้วิจัยได้สัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน ของอำเภอแม่แจ่ม เป็นรายบุคคลที่บ้านจำนวน 3 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในกิจกรรมของหมอพื้นบ้าน นำมาปรับแก้ร่วมกับนักวิจัยในทีม ในเดือนมกราคม-เดือนมีนาคม 2549 ช่วงที่สาม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสนทนากลุ่มกับสมาชิกชมรมหมอพื้นบ้านแม่แจ่ม ชุมชน กรรมการหมู่บ้านบ้านเจียง และบุคลากรแพทย์แผนไทยโรงพยาบาลแม่แจ่ม ในเดือนมีนาคม 2550 นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมสำรวจพื้นที่ป่าชุมชน และป่าที่มีการอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพร ร่วมในกิจกรรมปลูกป่ากับพระ หมอพื้นบ้านและชาวบ้าน เก็บตัวอย่างพร้อมภาพถ่าย ในการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านใช้วิธีสัมภาษณ์ในขณะเดินป่าร่วมกัน ได้ร่วมสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และเข้าไปมีส่วนร่วม

ร่วมในกิจกรรมต่างๆของชมรมฯอย่างใกล้ชิดและไม่เป็นทางการ อีกทั้งจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อสรุปข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารตีพิมพ์เผยแพร่เกียรติคุณของพระอธิการเอนก มหาวีโร ที่ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตร เป็นพระครูวิริกิจสุนทร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ชั้นโท เมื่อเดือนธันวาคม 2549

แนวคิด

ใช้แนวคิดในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านและแนวคิดเรื่องป่าซึ่งเป็นแหล่งสมุนไพร อาหาร ที่อยู่อาศัยนำไปสู่การศึกษาองค์ความรู้การใช้สมุนไพร ทรัพยากรท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพของชุมชนและหมอพื้นบ้านดังนี้

การดูแลสุขภาพไม่ว่าในสังคมและชุมชนใดก็ตามแต่ดั้งเดิมมาอย่างที่เราเรียกว่าการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมและชุมชนนั้น ๆ เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม รวมถึงสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ และทรัพยากรที่เป็นข้อเท็จจริงในแต่ละพื้นที่ แม้จะไม่อาจอธิบายหรือพิสูจน์หลายอย่างได้ด้วยหลักการและเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีผลต่อการดูแลและส่งเสริมสุขภาพของชุมชน ทั้งยังเป็นมาตรการให้เกิดการรักษาสมดุลระหว่างบุคคลในชุมชน ระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และระหว่างชุมชน สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถทำความเข้าใจได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ ผสมหลักสังคมศาสตร์ หลักความเชื่อที่เกี่ยวข้องด้วยจิต-วิญญาณ หลักศาสนา และหลักศีลธรรม-จริยธรรม⁽¹⁾

การมีชีวิตและสุขภาพที่ดีตามแนวคิดแบบพื้นบ้านเดิมนั้นคือชีวิตที่ถึงพร้อมด้วยความสมดุลระหว่างร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ และความสมดุลระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อมของเขา ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมทางธรรมชาติ ทางความเชื่อ และทางประเพณี-วัฒนธรรม ทุก ๆ อย่างต้องดำเนินไปอย่างผสมกลมกลืน

ไม่มีความขัดแย้งกันในทางใด ๆ ทั้งสิ้น

ป่าเป็นแหล่งกำเนิดของน้ำ น้ำที่ไหลออกจากป่ากลายเป็นลำห้วยที่ชาวบ้านได้อาศัยสำหรับการเกษตร อุปโภคและบริโภค รวมถึงการจับสัตว์น้ำ ลำห้วยต่าง ๆ ได้ไหลรวมกันสู่แม่น้ำ นอกจากนี้ป่ายังเป็นของอาหารได้แก่พืชผักพื้นบ้าน เช่นในฤดูฝน ชาวบ้านสามารถเก็บผักกูด ผักหนาม ผักนางนอน ผักเสี้ยว เห็ดและหน่อไม้ในฤดูแล้ง ได้เก็บพืชอาหารประเภท หวาย ผักเห็ด ผักฮี้ ผักเป็ยยะ และต้นจาก นอกจากนี้ ยังได้อาศัย ขอนไม้ที่ล้มตายตามธรรมชาติทำที่อยู่อาศัย ใช้เป็นฟืนในครัวเรือน ใช้ประโยชน์จากไม้ไฟในป่าทำเครื่องจักรสาน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เช่นไซ แซะ ช้องและส้อม นอกจากนี้ยังได้นำมาสานเป็นเข่งสำหรับใส่พืชผลทางการเกษตร นอกจากนี้ ตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านตั้งแต่อดีตมา เวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะเข้าป่าเก็บสมุนไพร นำมาเตรียมเป็นยารักษาโรค เช่นหงอนไก่กู รวงจืด เครือเดาหลวง เป็นต้น และจากรายงานการสำรวจพืชสมุนไพรร่วมกับหมอพื้นบ้าน⁽⁵⁾ ในป่า บริเวณชายป่า และในบริเวณบ้านของหมอพื้นบ้าน ในเขตภาคเหนือตอนบนได้แก่แม่ฮ่องสอน น่าน ลำพูน เชียงรายและเชียงใหม่พบว่าสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นยาได้มีจำนวนถึง 702 ชนิด พันธุ์โดยสมุนไพรส่วนใหญ่ใช้เป็นยาพื้นบ้านได้แก่ยาต้ม ยาพ่น ยาลูกกลอนและยาผง โดยหมอพื้นบ้านยังผลิตยาไว้จำหน่ายในชุมชน

การจัดการที่เหมาะสม⁽⁶⁾ การใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อแหล่งทรัพยากรในการได้มูลค่าเพิ่มจากป่าจะต้องเกิดขึ้น แต่กิจกรรมที่กระทำต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ต้องกระทำโดยวิธีที่ยั่งยืน และอาศัยความร่วมมือระหว่างนักวิทยาศาสตร์หลายสาขา

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐาน

อำเภอแม่แจ่ม มีพื้นที่ประมาณ 3,361.151 ตารางกิโลเมตร พื้นที่โดยรวมเป็นภูเขาสูงชัน มีสภาพเป็นป่าไม้

พื้นที่ป่าเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีสภาพทุรกันดาร เป็นพื้นที่ภูเขาประมาณร้อยละ 70 พื้นที่ราบเชิงเขาประมาณร้อยละ 20 และที่ราบลุ่มแม่น้ำอีกประมาณเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น มีประชากรตามตัวเลขเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546 จำนวน 66,194 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชนเผ่า (ชาวปกากะญอหรือกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด นอกนั้นก็ยังมีชาวม้ง ชาวลีซอและชาวจีนฮ่อ เป็นต้น) ประชากรของแม่แจ่มเป็นชาวพื้นเมืองราวร้อยละ 44 ที่เหลือร้อยละ 56 เป็นชนเผ่า เฉลี่ยความหนาแน่นของประชากรเพียง 18 คนต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร อำเภอแม่แจ่มมีการแบ่งเขตปกครองเป็น 10 ตำบล มี 125 หมู่บ้าน มีเทศบาลตำบล 1 แห่ง และมีองค์การบริหารส่วนตำบล 10 แห่ง ชาวแม่แจ่มส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยปลูกพืชไร่เป็นหลัก มีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง หอมแดง เป็นต้น แม่แจ่มไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม แม้จะมีสายแร่อยู่หลายชนิด แต่ก็ยังไม่มีการทำเหมืองแร่ ชาวแม่แจ่มส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ และมีปัญหาด้านทรัพยากรมนุษย์ เพราะมีสถานศึกษาน้อย จึงไม่มีใครรู้หนังสือสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลไม่ทั่วถึง มีสารเสพติดและโรคเอดส์แพร่ระบาด บ้านเจียงเป็นหนึ่งใน 19 จำนวนหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม ประชากรตำบล 8,166 คน⁽⁷⁾ ชาวปกากะญออยู่อาศัยหนาแน่น ในตำบลปางหินฝน และตำบลแม่นาจร อยู่บนพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,200-1,400 เมตร สภาพพื้นที่สูงชันและเป็นป่าโปร่ง มีโบสถ์คริสต์ทั้งนิกายแคทอลิกและโปรเตสแตนต์ นอกจากส่วนใหญ่ปลูกข้าวพื้นบ้าน ยังปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นรายได้เสริมเช่นหอมแดง กะหล่ำปลี การทำเกษตรยังอาศัยน้ำฝน ใช้ไฟฟ้าในโครงการผลิตกระแสไฟฟ้าทดแทน (พลังงานแสงอาทิตย์) หมอชนเผ่าปกากะญอ มีความรู้ในการรักษาผู้เจ็บป่วย และรู้จักสมุนไพรเป็นอย่างดี หมอชนเผ่าได้เป็นส่วนหนึ่งของชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม โดยนำพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพในการใช้ และหายากมาฝากให้พระขยายพันธุ์และปลูกอนุรักษ์ไว้ที่วัด

เจียง

วัดเจียงตั้งอยู่ในชุมชนบ้านเจียง ตำบลช่างเคิ่ง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดโบราณสถาน สร้างเมื่อพ.ศ. 1974 มีเจดีย์ทรงทรงแหล่ม ที่ไม่เหมือนเจดีย์ทั่วไปในไทย มีพระเจ้าแสนทองเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ของอำเภอแม่แจ่ม ปางมารวิชัย ทองสำริด ศิลปะล้านนา ชาวบ้านอำเภอแม่แจ่มถือเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ เดิมเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์ และถูกละเลยมานาน จากวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จนในปัจจุบันมีพระภิกษุ 3 รูป และสามเณร 11 รูป มีประเพณีและกิจกรรมของวัดดังนี้ ประเพณีทานข้าวใหม่ หลังฤดูเก็บเกี่ยว ประเพณีทำบุญ 5 เปีง ตรงกับวันมาฆบูชา ประเพณีแห่พระเจ้าแสนทอง วันกตัญญู วันปีใหม่ แห่ไม้ค้ำโพธิ์ ขอฟน เข้าพรรษา สลากภัตต์ ออกพรรษา และฟังเทศน์มหาชาติ

2. บทบาทของพระอธิการเอกและงานชุมชน⁽⁸⁾

พระอธิการเอก เกิดวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2510 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านป่าฝาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านเจียง เกิดในตระกูลชาวนา อุปนิสัยจากคำบอกเล่าและจากการสังเกต คือ ใจบุญ ไม่กินเนื้อสัตว์ มาแต่เล็ก เมื่อเยาว์วัย ชอบดูแลสุขภาพคนรอบตัว และชอบเล่นเป็นหมอ เริ่มเข้าวัดบวชเรียนและศึกษาธรรม ตั้งแต่อายุ 12 ปีเป็นพระที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาเลื่อมใส มีบุคลิกสุขุม สงบ เสงี่ยม อ่อนน้อมถ่อมตน พระครูมงคลวิสิฐ รองเจ้าคณะอำเภอแม่แจ่ม เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม อำเภอเมือง เชียงใหม่ ได้กล่าวคำยกย่องท่านว่า “เป็นพระที่ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม 7 ประการ คือ มีความขยัน ตั้งมั่นสติ ปฏิบัติสุจริต พินิจก่อนทำ มีสัมมาคารวะ ยึดธรรมะครองใจ ไม่ประมาท” ชาวบ้านให้คำยกย่องว่าเป็น “ตนบุญมาเกิด” (คำให้สัมภาษณ์จากเภสัชกรโรงพยาบาลแม่แจ่มและผู้คนในตลาดอำเภอแม่แจ่ม) ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดเจียง ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นพระธรรมทูตสายปฏิบัติการณ์ทั่วไป ท่านมีอุดมการณ์ว่าระหว่างมีชีวิตอยู่ ต้องช่วยสังคมก่อน แล้วจึงค่อยให้เวลากับตัวเอง เพื่อยกระดับจิตใจของตนเองต่อไปภายหลัง พระอธิการเอกได้พัฒนาวัดเจียงให้

เป็นอุทยานการศึกษา มีการจัดสร้างสวนสมุนไพรเพื่อการศึกษาและปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อให้เป็นที่ร่มเย็นและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ศูนย์รวมชมรมหอมพื้นบ้านแม่แจ่ม กิจกรรมเข้าค่ายของเยาวชน กิจกรรมอนุรักษ์ลำน้ำแม่แจ่มและสิ่งแวดล้อม อบรมพระนวกะของอำเภออุทยานการศึกษาและการเรียนรู้ เช่นด้านสมุนไพรแก่ชุมชน เป็นศูนย์กลางการประชุม อบรมและทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน มีศูนย์ฝึกอาชีพ แกะสลักและประดิษฐ์ดอกไม้ และให้คำปรึกษาแก้ปัญหาในหมู่บ้าน พระอธิการเอนกเป็นที่ปรึกษาในการพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับการวางแผนชุมชน การประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ในปี 2543 วัดเจียงได้รับประกาศเกียรติคุณให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างอำเภอแม่แจ่ม และเป็นเจ้าอาวาสดีเด่น ปี 2546 วัดเจียงยังเป็นหน่วยอบรมประชาชนดีเด่น อ.ป.ต.เขต1 ในปี 2549 สถาบันโพธิยาลัยประกาศเกียรติคุณ เป็นพระนักพัฒนาดีเด่น ที่วัดแห่งนี้มีงานประเพณีเกือบทุกเดือน เช่น ประเพณีทำบุญ 5 เบ็ง ชาวบ้านนำเครื่องใช้ เครื่องบูชาถวายพระและฟังเทศน์ สวดมนต์ ประเพณีทานข้าวใหม่ หลังฤดูการเก็บเกี่ยว นำข้าวที่เก็บเกี่ยวได้มาถวายแก่พระสงฆ์ ประเพณีปีใหม่ และช่วงสงกรานต์มีการเชิญผู้สูงอายุมารับการคารวะจากชาวบ้าน ประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ เป็นกิจกรรมของวัยรุ่นในการนำไม้มาค้ำต้นไม้ในวัด ประเพณีที่ดำเนินอยู่นั้น เพราะชาวบ้านได้จัดแบ่งหน้าที่กันว่า เมื่อถึงเวลางานที่กำหนดไว้ใครเป็นผู้รับผิดชอบ งานส่วนรวมในวัด และหากมีงานใหม่ ๆ เข้ามา มีการนั่งคุยกันว่า ใครเป็นผู้รับผิดชอบ (คำให้สัมภาษณ์ของประธานชมรมหอมพื้นบ้าน อำเภอแม่แจ่ม)

3. การอนุรักษ์พืชสมุนไพร และภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรของพระอธิการเอนก พระอธิการเอนก ได้ปลูกสมุนไพร ราว 300 ต้นในบริเวณโดยรอบวัดเจียงที่มีพื้นที่ราว 10 ไร่ เพื่ออนุรักษ์และนำมาใช้ประโยชน์ โดยนำพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพในการใช้ และหายากจาก

ป่ามาขยายพันธุ์ และใช้เป็นที่ศึกษา เป็นแหล่งทัศนศึกษาของนักเรียน ชุมชนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่มีเรือนเพาะชำพืชสมุนไพรขนาดใหญ่ ทำการขยายพันธุ์พืช ใช้วิธีการปลูกเน้นแบบธรรมชาติตัวอย่างสมุนไพรที่หายากและที่มีศักยภาพในการนำมาใช้ประโยชน์เช่น ฮ่อสะพายควาย ม้าสามต่อน กูดอม คู่เครือ ขมิ้นชัน ไพลดำ ไพลเหลือง หญ้าหนวดแมว ฟ้าทะลายโจร เจตมูลเพลิงแดง หนุมานประสานกาย หญ้าเลือดโนและอื่น ๆ ท่านว่า “เราเอามาไว้ในวัด ขอแบ่งมาขยายพันธุ์ เอามาผลิต ก็เอามาปลูกในป่าเพิ่มอีกที่อย่างตัวยาบางตัวของพ่อหนาน อาจอยู่ป่า บางตัวลึกลงไปในดง ก็เอามาชนิดหนึ่ง เราจะพยายามขยายพันธุ์จำเป็นจริง ๆ เอามา แต่ให้มีวิจรรย์ญาณก่อนว่าจะเอามาทำอะไร” ท่านกล่าวว่า การใช้สมุนไพรเป็นการรักษาเบื้องต้น เป็นการช่วยด้านสังคม สิ่งแวดล้อม บางครั้งท่านจะบอกตัวยาให้ผู้ป่วยไปใช้ พระอธิการเอนก เห็นว่าการช่วยรักษาเบื้องต้นเหมาะสำหรับการใช้สมุนไพรเดี่ยว เพราะสะดวก เช่นฟ้าทะลายโจร ขมิ้นชัน หญ้าหนวดแมว และหนุมานประสานกาย “...เด็ดเอายอดก่อนพระอาทิตย์ขึ้น 5-6 ช่อ ใส่กาน้ำร้อนต้มดื่มแทนน้ำเข้า-เย็น ดื่มต่อกัน 9-10 วัน ไอเรื้อรังเป็นเลือดจะหาย คล้ายสร้างสารภูมิคุ้มกัน กรณีถ้าเป็นโรคปอดรุนแรง ตำสด ๆ ผสมเหล้าดื่ม” “...ตำลึงใช้ตัวผู้ นิยมใช้กรณีผื่นคัน เจอหามู๋ย ใช้ตำลึงพอกทา” “ยาพื้นเมืองเราจะให้ติดฉลากวางให้ชาวบ้านบูชา” และ “...ใช้สมุนไพรง่ายๆ สำหรับชาวบ้านบนดอยที่ห่างไกลหมอ เช่นนิ้วใช้หญ้าถอดปล้อง รากมะเดื่อยหิน รากหญ้าและรากหญ้าเมืองววย” ส่วนมากจะมีชาวบ้านมาหาท่านให้รักษา ในยามกลางคืน การใช้สมุนไพรเดี่ยวและสมุนไพรแบบสด จะได้ผลดีและสะดวก การปลูกสมุนไพรไว้ทำให้ชาวบ้านได้พึ่งพิงด้านการดูแลรักษาสุขภาพตนเอง ท่านยังมีองค์ความรู้ด้านการใช้ตัวยาร่วมกันหลายอย่าง เช่นยาบำรุงกำลัง ยาที่ใช้ในหญิงคลอดลูกใหม่ ๆ ยาแก้เริ่ม ฐสวัด ท่านได้ส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน ให้ประชาชนมีทางเลือกในเรื่องการดูแลสุขภาพมากขึ้น โดย

พระอธิการเอนก ได้ความรู้มาจากการอ่านศึกษา จาก พับสาและใบลาน

นอกจากนี้พระอธิการเอนกยังจัดให้มีกิจกรรม การเดินป่าร่วมกับหมอพื้นบ้าน ระยะทางประมาณ 23 กิโลเมตรจากวัด เพื่อศึกษาสมุนไพรที่อยู่ในธรรมชาติ ปี ละครั้ง การเดินป่ามีช่วงเวลาในการเดิน เพราะหาก เลยเวลาที่กำหนดไปเช่นในฤดูแล้ง ย่อมไม่เห็นใบของ สมุนไพร นอกจากหมอที่ชำนาญมาก การเดินป่า ทำให้ ทราบถึงความยากลำบากในการผลิตยาพื้นบ้าน เพราะ ต้องหาสมุนไพรหลากหลายชนิดที่อยู่ในป่ามาผลิตเป็น ยาแต่ละตำรับ

4. แนวคิดการทำงานของพระอธิการเอนก และ ความร่วมมือของชาวบ้าน

ชาวบ้านเจียงร่วมมือตามแนวคิดในการดูแล สุขภาพของพระอธิการเอนกอย่างชัดเจน โดยการร่วม กันปลูกป่าของพระในอำเภอมแม่แจ่ม ชมรมหมอพื้นบ้าน พร้อมกับชาวบ้าน นักเรียน หน่วยราชการนำกล้าพันธุ์ มาให้ โดยในช่วง เดือนมิถุนายน 2548 ดำเนินการ ปลูกป่าสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนหมู่ที่ 18 ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอมแม่แจ่ม นอกเหนือจากการปลูกสมุนไพร ได้ปลูก ไม้ใหญ่ ไม้ที่นกกินได้ หรือปลูกต้นโพธิ์เพื่อไม่ให้เกิดการ ลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การปลูกป่าในปีต่อมาเป็นการ ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ มีนักเรียน ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา หมอพื้นบ้าน หมอชนเผ่า ชาวบ้าน หน้ วรงานราชการและเอกชน และพระ รวมทั้งสิ้น 1,300 คน จำนวนกล้าพันธุ์ที่ปลูกรวมทั้งสิ้น 18,000 ต้น ใน พื้นที่ป่าฝางซึ่งเป็นป่าชุมชน 600 ไร่⁽⁹⁾ พระอธิการเอนก วางแนวทางว่าในปีถัดไปควรลดการปลูก แต่นำปุ๋ย อินทรีย์ที่ผลิตขึ้นเองให้นักเรียนและผู้ว่างงานได้ใส่ปุ๋ย แก่ต้นไม้ที่ปลูกไปแล้ว โดยทางบทำปุ๋ยอินทรีย์ จากเศษ วัสดุที่ชาวบ้านเผาทิ้งมาทำประโยชน์ เพื่อป้องกัน ปัญหามอกควันไฟ กิจกรรมที่ผู้วิจัยเห็นว่ามี ความ สำคัญมาก คือการที่พระได้เข้าไปในพื้นที่รกร้างที่เพิ่งมี โอกาสได้ติดต่อกับโลกภายนอก ได้แก่บ้านโป่งชะแยน ซึ่งอยู่ไกลจากวัดเจียงทางเหนือ ห่างจากที่ว่าการอำเภอม

แม่แจ่มประมาณ 80 กิโลเมตร ในเส้นทางสู่บ้านวัดจันทร์ การเดินทางในช่วงสุดท้ายก่อนเข้าสู่หมู่บ้านเป็นภูเขา สูงชัน เป็นทางดินที่เพิ่งได้พัฒนาให้รถยนต์เข้าถึง หมู่บ้านได้เมื่อต้นปี 2549 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังคงอยู่แบบเดิม มีฝูงชนนี้และกวางที่หากินอยู่ไม่ไกล จากหมู่บ้าน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ของหมู่บ้าน แต่ประการเดียวที่เห็นได้ชัด (ไม่นับ “รถเครื่อง”) คือ ไฟฟ้าพลังแสงอาทิตย์ และเราก็ได้ยืนยันความก้าวหน้านี้ด้วย นั่นคือ เสียงเพลงจากเครื่องเสียง หมู่บ้านนี้มีบ้านเรือน อยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือน ชาวปกากะญอใน หมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ ที่เป็นคริสต์ก็มีบ้าง แต่ โดยพื้นฐานยังนับถือและไหว้ผีอยู่ วิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นไปในรูปแบบเดิม เพราะระบบเศรษฐกิจจากภายนอก ยังเข้าไปไม่ถึง พระอธิการเอนกมองเห็นว่าในหมู่บ้านนี้ ยังขาดพระสงฆ์ที่จะเข้ามาอยู่ประจำ เพราะพระสงฆ์ยัง ไม่มีอาสนะที่พักอันเหมาะสม งานหลักของกิจกรรมนี้ คือการก่อสร้างรากฐานและพระวิหารปรากฏเป็นรูป เป็นร่างชัดเจนด้วยการทำงานอย่างแข็งขันและช่วยกัน อย่างเข้มแข็งของชุมชนบ้านเจียงภายในเวลา 3 วัน งาน ที่เหลือต่อจากนี้ชาวบ้านโป่งชะแยนได้รับหน้าที่และรับ ช่วงทำงานกันต่อไป

ความสำคัญของกิจกรรมที่บ้านโป่งชะแยนคือการ ขยายนิยามของคำว่าพื้นที่ของ “กิจกรรม” และ “แม่แจ่ม” ให้กว้างขึ้นออกไป ในอดีตกิจกรรมส่วนใหญ่จำกัดอยู่แต่ รอบ ๆ ศูนย์กลาง บัดนี้พระอธิการเอนกได้ขยาย บทบาทของทำนออกมาจนเกือบสุดขอบของพื้นที่แม่แจ่ม ในบริบทของความยั่งยืนต่อการปลูกและใช้พืชสมุนไพร การเข้าไปที่บ้านโป่งชะแยนมีความหมายมาก เพราะ พระอธิการเอนกได้แสดงเจตนารมณ์ไว้ชัดเจนว่าจะ ดำเนินการทำสวนสมุนไพรที่นี่อีก เพื่อผลของการขยาย พันธุ์และแนะนำให้มีการใช้สมุนไพรต่อไป

ข้อที่มีความหมายที่ยิ่งกว่านั้น คือการสะท้อนวิธี คิดของพระอธิการเอนกอย่างเป็นทางการ เป็นการ บูรณาการเรื่องของศาสนา ความเชื่อ ทัศนคติต่อธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การดูแลสุขภาพ รวมทั้ง

เรื่องสมุนไพรไปไว้ในกิจกรรมเดียว แต่เดิมกิจกรรมของพระอธิการเอนกที่เกี่ยวข้องกับชมรมหมอฟันบ้านครอบครัวเฉพาะแค่เรื่องการดูแลสุขภาพ เกี่ยวโยงด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมบ้าง มีเรื่องของศาสนาและความเชื่อเกี่ยวโยงในแง่ของรูปแบบที่จำเป็นกับกระบวนการรักษา ส่วนทัศนคติต่อธรรมชาตินั้นไม่มีความเด่นชัด และระบบเศรษฐกิจก็ยังไม่มีความสำคัญแต่อย่างไร แต่กับโป่งชะแวนพระอธิการเอนกอาจมองเห็นประเด็นดังต่อไปนี้ ประการแรก บ้านโป่งชะแวนเป็นชุมชนที่ยังไม่ถูกกระทบจากภายนอกมาก ประการที่สอง บ้านโป่งชะแวนเป็นสังคมในประเพณีเดิมที่ยังยึดมั่นอยู่กับความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่ออื่นใดที่ทำหน้าที่คล้ายศาสนา ความเชื่อว่ามีอำนาจสูงสุดคอยสั่งการและดูแลอันเป็นเสมือนสิ่งกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของชุมชน ชาวปกากะญอเป็นที่ขึ้นชื่อว่ามีทัศนคติที่เอื้ออาหารต่อธรรมชาติอย่างยิ่ง การสร้างพระวิหารเป็นเสมือนการให้ “ของขวัญ” อันมีค่าแก่ชุมชน ชาวบ้านเจียงให้พระวิหารอย่างเป็นทางการ พระอธิการเอนกให้พระวิหารอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม พระวิหารที่เป็นรูปธรรมจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบงานบุญงานกุศล เป็นที่พักของสงฆ์ผู้จะมาทำหน้าที่สั่งสอนธรรมะ เป็นเพื่อนบุญให้แก่ชุมชน รวมทั้งหน้าที่ดูแลจิตวิญญาณของคนในชุมชน และอื่น ๆ ตามฐานานุรูปของพระสงฆ์ด้วย ส่วนพระวิหารที่เป็นนามธรรมบวกกับพระสงฆ์ที่พำนักอยู่จะเป็นสัญลักษณ์ของการตั้งมั่นอยู่ของพระพุทธศาสนาภายในชุมชน และหากชาวบ้านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของศาสนาพระวิหารย่อมเป็นสัญลักษณ์ของมั่นคงของพระศาสนา ที่ยึดหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ หรือหากต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยและตามความจำเป็นต่าง ๆ พระวิหารก็ควรต้องเป็นสัญลักษณ์ของการดำรงตนอย่างมีสติสัมปชัญญะ และการมีหิริ-โอตตปปะ ถ้าสัญลักษณ์พระวิหารและพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ ณ พระวิหารนั้นทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ก็นำเชื่อได้ว่า การมีทัศนคติที่เอื้ออาหารต่อธรรมชาติก็ยังคง

อยู่ต่อไป สิ่งแวดล้อมก็ไม่ถูกทำลายอย่างโง่งเงาและเห็นแก่ตัว ระบบเศรษฐกิจก็ตั้งอยู่บนฐานของสติ และดำเนินไปอย่างพอเพียงเพื่อการสร้างเงื่อนไขทางสังคมให้มีความสุขสบายพอสมควรแก่อัตภาพ ศาสนาและความเชื่อของสังคมก็ยังคงเข้มแข็งอยู่ต่อไป และสุขภาพของคนในชุมชนก็ไม่มีปัญหา ด้วยเหตุนี้พระวิหารจึงเป็นคุณค่าที่ชุมชนบ้านเจียงมอบให้แก่ชุมชนบ้านโป่งชะแวน

4. การใช้สมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพของชุมชน และหมอฟันบ้าน

ชาวบ้านโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งมีความรู้ด้านการใช้สมุนไพร ได้เข้ามาเก็บสมุนไพรจากวัด นำไปปรุงยาได้ ได้มาขอแบ่งสมุนไพรที่ชาวบ้านคุ้นเคยจากวัด ไปต้มกินบำรุง พระกล่าวว่าแต่ก่อนนี้ มีหมอฟันบ้าน เอล่วมยาฝนมาแขวนไว้ตามศาลา และมีชาวบ้านขอเอิมล่วมยาไปฝน รักษาอาการเจ็บป่วย ประชากรของอำเภอแม่แจ่ม ประกอบด้วยชนเผ่า ลัวะ ปกากะญอ ม้งและชนพื้นเมืองจากการล้มล้างชนเผ่าและชนเผ่าเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ มีการใช้สมุนไพรโดยหมอแต่ละเผ่าซึ่งต่างมีตำราของตนเองจัดเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตัวอย่างการใช้สมุนไพรของหมอฟันบ้าน รวมทั้งชาวบ้านเช่น รากตู๋เครือนำไปต้ม ช่วยเจริญอาหาร กินขมิ้นขาวแก้โรคกระเพาะอาหาร การใช้ข่าประคบแก้ปวด การใช้สมอไทยผสมเพชรสังฆาต เป็นยารักษาริดสีดวงทวาร สามสิบรากใช้เป็นยาเพิ่มสมรรถภาพทางเพศในผู้ชาย โดยคนพื้นเมืองนำไปทำแป้งเหล้า ใช้ดอกพิกุลแก้ปวดฟัน ใช้เปลือกทำเครื่องหอม ขยำใบหนาดให้น้ำมันออกมาไปทำลูกประคบ มีความเชื่อว่าถ้านำไปอบ จะขจัดสิ่งชั่วร้าย หนุ่แมนประสานกายต้องเก็บก่อนพระอาทิตย์ขึ้น แก่หอบหืด โกรจจุฬารักษา ใช้แก้ไข้เด็ก โดยนำมาพอกหัวเด็กที่มีไข้ บัวราขาว บัวรดำใช้ขับเสมหะ ใช้ยอดละหุ่งแดง ขับไล่แมลงในสวน หมอฟันบ้านที่ผ่านการบวชเป็นพระมาก่อน มักอ่านตำรายาภาษาล้านนาในพับสาและใบลานได้ สามารถใช้องค์ความรู้ในใบลานในการรักษาผู้ป่วย เช่นโรคสาร ใช้ยา

ตำรายา สารคือก้อนเนื้อออกซึ่งอาจเปลี่ยนเป็นมะเร็ง ผู้วิจัยพบว่าองค์ความรู้ในโบราณและพืชสาได้ถูกวิเคราะห์และนำมาใช้โดยหมอพื้นบ้านดังที่พบว่าในตำรายา พืชสาและโบราณ มีการบอกให้ใช้ตำรับยาที่หลากหลายในโรคเดียวกัน หมอใช้ยาตำรับหนึ่งแล้ว ในระยะเวลาหนึ่งปรับเปลี่ยนเป็นยาอีกตำรับหนึ่ง นั่นนี้ น่าจะหมายถึงการลดอาการข้างเคียงที่อาจเกิดจากการรักษาด้วยตำรับยาแรกเป็นเวลานาน หรือ การปรับยาให้มีผลต่อการรักษามากยิ่งขึ้น หรืออาจหมายถึง การรักษาเดิมไม่ได้ผล ควรเปลี่ยนเป็นตำรับใหม่ หมอพื้นบ้านรวมตัวกันทุกวันจันทร์ ต้นเดือนทุกเดือน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ที่วัดซึ่งเป็นที่ทำกรของชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม โดยมีพระอธิการเอนก เป็นที่ปรึกษา มีกิจกรรมการเสวนาหมอพื้นบ้าน โดยมีหมอพื้นบ้าน รวม 60 คน ได้ร่วมแสดงความรู้ที่มีในการเสวนา ร่วมกับพระอธิการเอนก มีความเห็นร่วมกันวิเคราะห์หาสูตรยาที่ป้องกันสุขภาพก่อนเกิดอาการ สำหรับยาสูตรตำรับของแต่ละหมอพื้นบ้านที่ผลิตจากบ้านและนำมาไว้ให้ชาวบ้านบูชา (ซื้อ) ไปใช้โดยวางไว้ในวัดในรูปแบบ ยาาก และยามัด ได้แก้ยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ยาลมแปดสิบ ยาตัดสายลม (ยาแก้โรคลม) ยาแก้ลมผิตเดือน (อาการคล้ายโรคในสตรีวัยทอง) และยาแก้มะโหก (โรคเสื่อมของสังขารหรือหมายถึงริดสีดวงทวาร) ยาอบสมุนไพร และยาต้มบำรุงร่างกาย สำหรับภูมิปัญญาด้านการอบสมุนไพรและการนวดนั้นแตกต่างกันไปตามแต่ละชนเผ่า กล่าวคือจัดสถานที่ให้หมอพื้นบ้านมานวดที่วัดเมื่อส่งต่อมาจากโรงพยาบาล นอกจากนั้นพบว่าใช้พิธีกรรมประกอบการรักษา โดยผู้ที่มากระทำพิธีกรรม ต้องปฏิบัติตัวอย่างเคร่งครัด เช่นถือศีล มีอาจารย์ที่นับถือ โดยขั้นตอนการรักษาเริ่มจากการที่ชาวบ้านเจ็บป่วย คนในครอบครัว หรือญาติพี่น้องไปหาหมอเพื่อดูว่าความเจ็บป่วยนี้เกิดจากอะไร ซึ่งถ้าหมอดูบอกว่าเกิดจากภูติผีปีศาจ เจ้ากรรม นายเวร หรือผีบรรพบุรุษ จึงไปหาหมอเมืองที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาทำพิธีกรรม เพื่อให้หายจากโรค เช่น ทำพิธีไล่ผีในการรักษาเด็กเล็กที่ไม่สบาย

เพราะชาวบ้านมีความคิดว่าพ่อแม่ของเด็กในภพก่อนต้องการเอาเด็กกลับคืนไป จึงต้องมีพิธีกรรมตัดสายสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อแม่ในภพที่แล้ว⁽⁹⁾ งานวัดของวัดเจียง มีชาวบ้านมาทำบุญจำนวนมาก พบว่ามีการจัดการแสดงนิทรรศการของหมอพื้นบ้าน และตรวจรักษาเช่นการนวดแบบพื้นบ้านและจำหน่ายยา รูปแบบที่ใช้สมุนไพรหลายชนิดประกอบกัน ตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการต้มยาสมุนไพรชนิดน้ำ บำรุง สุขภาพ สานิตให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมงานบุญ

ชมรมหมอพื้นบ้านและพระอธิการเอนก ได้จัดให้มีการคัดตำรายาที่มีศักยภาพในการนำมาใช้จากโบราณที่เก็บรวบรวมไว้ คัดให้อยู่ในรูปแบบพืชสาในภาษาเดิม เนื่องจากคัดลอกลงกระดาษสาทำได้ง่ายกว่าคัดลงในโบราณ พระอธิการเอนกได้ขอให้ปู่อจารย์ (มัคนายก) แปลตำรายาภาษาล้านนาให้เป็นภาษากลาง เพื่อให้องค์ความรู้ได้รับการสืบทอดสคนรุ่นหลังต่อไป

5. เครือข่าย ภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

การดำเนินการ การจัดการด้านภูมิปัญญา และทรัพยากรสมุนไพร ทำให้เกิดลักษณะเครือข่ายในการดูแลสุขภาพที่ยั่งยืนในชุมชน คือเกิดจากการรวมตัวกันของหมอพื้นบ้าน มีการรวบรวมองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการส่งเสริมการใช้และการปลูกพืชสมุนไพรของชาวบ้าน มีโรงพยาบาลแม่แจ่มเป็นศูนย์ประสานงานของรัฐ โดยรับซื้อสมุนไพรที่ชาวบ้านปลูก ดูแลการผลิตยาสมุนไพรของวัด ในเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ในชุมชนไม่มีเช่นเครื่องบด หม้อต้มสมุนไพรสำหรับอบไอน้ำ การสั่งซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สั่งซื้อผ่านทางโรงพยาบาล ซึ่งช่วยอบรมด้านการผลิต และด้านวิชาการ (คำให้สัมภาษณ์จากเภสัชกรโรงพยาบาลแม่แจ่ม) อีกทั้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ ทำให้ความรู้สมัยใหม่ และองค์ความรู้ดั้งเดิมบูรณาการ ร่วมกันระดับหนึ่ง เครือข่ายโรงเรียน มีการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาตามโรงเรียน มีโครงการบ้านชุ่มเมืองเย็น เพื่อให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง มี

การดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่นจัดลานกีฬาต้านยาเสพติดและมีการจัดการแข่งขันกีฬาในวัด เครือข่ายชุมชนและงานบริหารส่วนท้องถิ่น ได้แก่ความร่วมมือจากชาวบ้าน ชมรมผู้สูงอายุวัดต่าง ๆ และองค์การบริหารส่วนตำบล

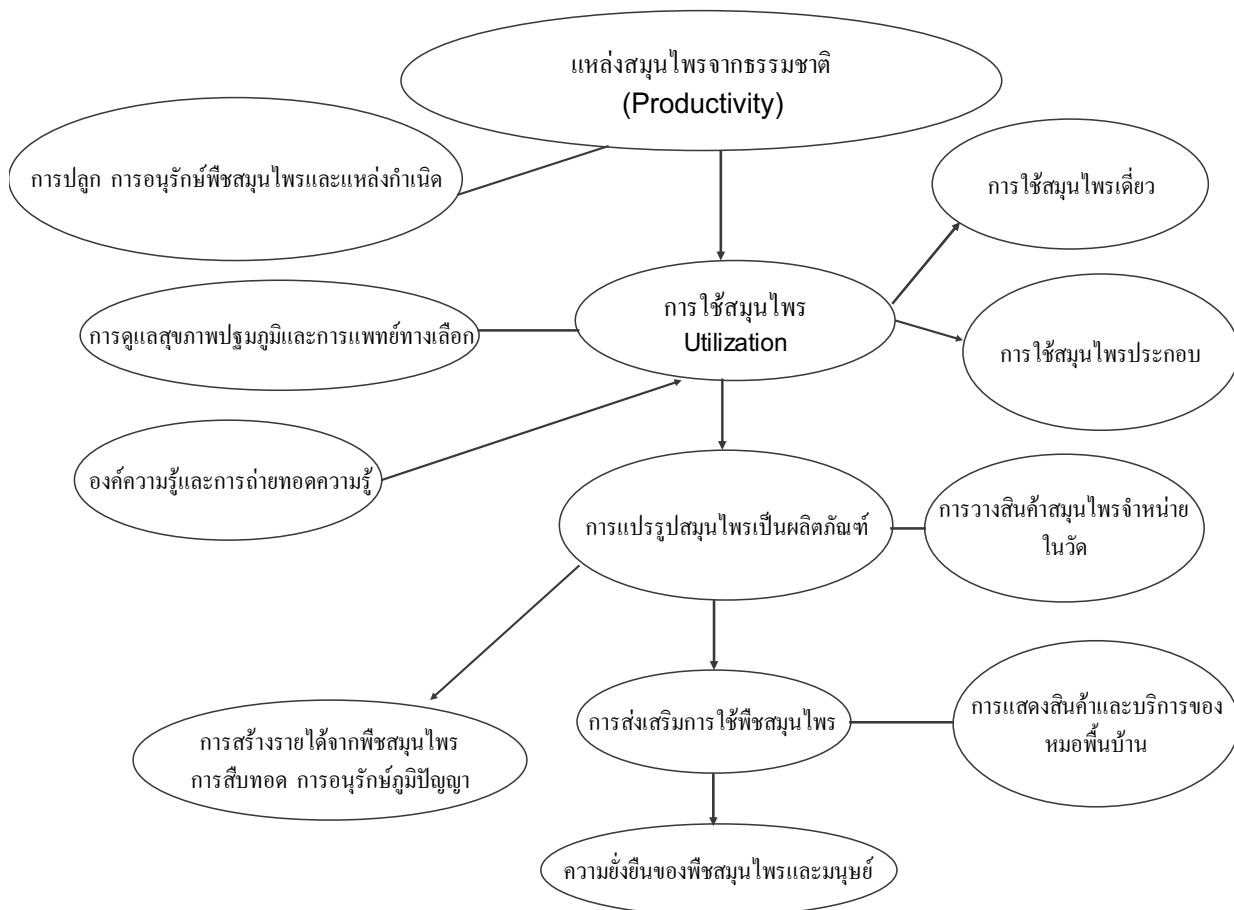
เมื่อสมุนไพรมีความมั่นคงขึ้นแล้ว พระอธิการเอนกได้นำตัวยาสมุนไพรเหล่านั้นมาแปรรูปและนำไปใช้ประโยชน์ หรือนำไปทำการตลาด ท่านได้จัดให้มีบริการด้านการรักษาเริ่มด้วย การอบ ประคบ และนวด “...เห็นว่าภาคเหนือใช้สารพิษมาก จะทำห้องยาอบสมุนไพร ขับสารพิษเพราะคนเราเอาสารเคมีไปพันผัก และจะเป็นการเริ่มต้นที่ดีให้ชาวบ้านหันกลับมาใช้วิธีการดั้งเดิมในการดูแลสุขภาพ” มีการสร้างห้องอบสมุนไพร 2 ห้อง ใช้สมุนไพรสูตรของหมอพื้นบ้านเช่นใบและต้นเปล้าหลวง และอื่น ๆ มีที่นวด แบบพื้นบ้าน และมียาของหมอพื้นบ้านจำหน่าย โดยการพัฒนาเครื่องมือ เครื่องใช้ รูปแบบ และฉลากยา ได้รับคำแนะนำจากฝ่ายเภสัชกรรมชุมชนและสาธารณสุขอำเภอแม่แจ่ม ให้อยู่ในรูปแบบที่พัฒนาให้เข้ากับสังคมของคนรุ่นใหม่ ในด้านคุณภาพ และความสะอาด

วิจารณ์

จากการศึกษาแนวคิดการทำงานด้านภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพร และวิถีจัดการแหล่งทรัพยากรของพระอธิการเอนก พบแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การพัฒนาจากรากฐานวัฒนธรรมชุมชน องค์ความรู้ที่มีอยู่ จากตัวหมอพื้นบ้าน ใช้ชุมชนเป็นฐานคิดในการพัฒนา สอดคล้องกับวิถีชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันทำให้ชีวิตชุมชนอยู่ดี มีสุขคือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีการสืบทอดต่อไป สอดคล้องตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ที่อธิบายไว้ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่

เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมมนุษย์สอดคล้องกับเกณฑ์ของธรรมชาติ”⁽⁹⁾ ทั้งนี้พระอธิการเอนก ได้ใช้หลักเมตตาธรรม อบรมจริยธรรม กระตุ้นและโน้มนำให้หมอพื้นบ้านซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่ทรงภูมิความรู้ของท้องถิ่นให้เล็งเห็นความสำคัญในการช่วยเหลือผู้อื่น ถวายทอดภูมิปัญญา ความรู้ และประสบการณ์ของตนไว้ให้แก่คนรุ่นหลัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร หรือตำรับยา พระอธิการเอนกทำให้หมอพื้นบ้านรวมตัวกันทำประโยชน์แก่สังคม และมีผู้เห็นประโยชน์ในการเข้าศึกษากับหมอพื้นบ้านมากขึ้น โดยพบว่ามีสมาชิกชมรมเพิ่มมากถึง 300 คน ทำให้วิธีการดูแลสุขภาพเป็นแบบดั้งเดิมคงอยู่ นับเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีผลต่อการใช้สมุนไพรอย่างยั่งยืน ดังบทวิเคราะห์ตอนหนึ่งของ ดร.สง่าสรรพศรีที่กล่าวว่า **สิ่งจำเป็นและเร่งด่วนสำหรับการอนุรักษ์ใช้ทรัพยากรเขตร้อนอย่างยั่งยืน คือการศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาแผนโบราณ และแผนการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพโดยหลักนานาชาติคือ การใช้ การศึกษาและการรักษาไว้**⁽⁶⁾ จากวิธีการทำงานของพระอธิการเอนกจะเห็นได้ว่าพระอธิการเอนกได้ทำงานทำการศึกษา การปลูกเพื่ออนุรักษ์และการนำมาใช้ รวมถึงการจัดการสมุนไพรนั้น โดยมีชุมชนมีส่วนร่วมในแนวคิดนั้นด้วย ผู้วิจัย ได้ทำความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของพระอธิการเอนกในส่วนที่เกี่ยวกับงาน วิธีการ และปรัชญาการทำงานของท่าน พบว่ามีความเมตตา จากการที่ได้ร่วมไปในสถานที่ต่าง ๆ ได้รับความรู้ในเรื่องต่าง ๆ พบเห็นลักษณะสงบในตัวเอง และการประกอบคุณความดีงามอื่น ๆ ตามธรรมชาติ พระอธิการเอนกมีความหวังดีที่จะรับใช้เพื่อนมนุษย์ โดยไม่ได้เรียกร้องหาความ ยุติธรรมให้แก่สังคม โดยการกล่าวโทษผู้อื่น แต่ย้ำเสมอว่า ต้องทำให้ความคิดความฝันเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมา ไม่เช่นนั้นใครจะไปเก็บเกี่ยวประโยชน์ จากความคิดความฝันที่ดีได้ ท่านลงมือทำสิ่งที่เห็นว่าดีมี

สรุปแนวคิด วิธีใช้ การจัดการการใช้สมุนไพรอย่างยั่งยืน อำเภอแม่แจ่ม

ประโยชน์ อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง และเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ใกล้เคียงก่อนไปเรื่อย ๆ หากที่ทำไปแล้วดีและมั่นคง ก็สามารถทำต่อไปอีก ถ้ายังไม่ดี ยังไม่มั่นคงก็ทำซ้ำจนกว่าจะดีและมั่นคงก่อน ท่านจึงได้ทำหลายอย่างในการที่จะกำหนดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงด้วยไม่ใช่ต่อต้านกระแสหลัก แต่ก็ไม่ใช่ปล่อยตัวลอยตามกระแส การผสมผสานหาจุดยืนใหม่ให้กับตัวตนของตนเองและของชุมชนที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางความเชื่อทางสังคมประเพณีวัฒนธรรม จากบริบทของกาลเวลาและภูมิประเทศของท้องถิ่น ท่ามกลางกระแสแปลกใหม่ที่เข้ามาสู่ตนและท้องถิ่น การหาจุดลงตัวที่เหมาะสมในการเรียนรู้จากประสบการณ์การใช้ยาของหมอ

พื้นบ้าน ทำให้ผู้วิจัยตระหนักว่า การยอมรับการรักษาแบบแผนพื้นบ้าน เกิดจากคุณค่า ความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรมเดิม หากปราศจากเรื่องเหล่านี้แล้ว การใช้ยาพื้นบ้านเหล่านี้ก็จะหมดไปได้ จากการที่พระอธิการอนกกล่าวว่า “ยาเป็นส่วนหนึ่ง ไม่ใช่ทั้งหมดของการรักษาสุขภาพ” ท่านให้ข้อสังเกตว่า “คนเรามีร่างกายและจิตใจ หากจิตใจดี ดูเหมือนว่าโรคจะน้อย” “หมอเมืองไม่ใช่รักษาด้วยสมุนไพรอย่างเดียวต้องครบวงจร ดังพ่อหนี่รักษาครบวงจร รู้คาถา พิธีกรรม การตัดเกิด สะเดาะเคราะห์ ใช้สมุนไพร เป็นองค์รวมของหมอเมือง พระก็ต้องศึกษาพิธีกรรม ความเชื่อ ต้องไปศึกษาเรียนรู้ ถือว่าเป็นศาสตร์ให้ความเชื่อของคนไข้และ

หมอมเชื่อมต่อกัน ใช้กำลังใจผนวกสมุนไพร คนไข้หายเร็ว ส่วนมากการเจ็บป่วย มีความเชื่อเหนือธรรมชาติ จึงมีการใช้ด้านพิธีกรรม เช่น คนไข้เชื่อเรื่องผี ใช้ด้านพิธีกรรม” ดังนั้นในฐานะผู้เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ จึงต้องจึงต้องเรียนรู้ เข้าใจบริบทซึ่งกันและกัน

สรุป

ในบริบทของชุมชนบ้านเจียงที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนเดิม ไปสู่ชุมชน โลกาภิวัตน์ การใช้พืชสมุนไพรในการดูแลสุขภาพ ยังคงอยู่ โดยบทบาทของพระเอนกทำให้เห็นศรัทธาและคุณค่าขององค์ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิม และสืบทอดไม่สูญหาย อีกทั้งทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินไป ของวิถีชีวิตภายใต้กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ โดยอาศัยหลักการทางศาสนา นอกจากนี้ท่านยังเป็นตัวอย่างของประสบการณ์ ด้านคุณค่า ด้านแบบอย่างที่ดี ด้านความคิด ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง

พระเอนก ทำให้วัดเจียงเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนอย่างแท้จริง และโดยเฉพาะเรื่องของการดูแลสุขภาพ และสมุนไพร แผนงานของท่านมีลักษณะสำคัญ 4 ประการดังนี้ คือ ก. เป็นงานที่มีจุดเน้นในกิจกรรมของชมรมหมอมเมืองแม่แจ่ม ข. งานของชุมชนบ้านเจียง ซึ่งมีวัดเจียงเป็นศูนย์กลาง ค. งานที่เป็นกิจกรรมร่วมของชาวแม่แจ่ม ทั้งในส่วนที่ท่านเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทองค์หนึ่งของอำเภอแม่แจ่ม และในส่วนที่ท่านก็เป็นชาวแม่แจ่มผู้มีสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่น และ ง. งานหรือกิจกรรมที่มีผลหรือเชื่อมโยงกับสังคมในขอบเขตที่กว้างไปกว่าพื้นที่แม่แจ่ม ผู้รายงานมีความเห็นว่า พระอริการเอนกเริ่มต้นงานช่วยเหลือสังคมตามอุดมการณ์ของท่านจากจุดที่เล็ก โดยพยายามทำจุดที่เล็กนั้นให้เป็นผลเป็นรูปธรรมก่อน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ พระอริการเอนก มหาวีโร และสมาชิกชมรมหมอมพื้นบ้านอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ที่เมตตาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้ และขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโครงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2548-9

เอกสารอ้างอิง

1. กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. การแพทย์พื้นบ้านไทย ภูมิปัญญาของแผ่นดิน, เอกสารประกอบนิทรรศการในงานชุมนุมแพทย์แผนไทยสมุนไพรแห่งชาติ ครั้งที่ 5; 9-18 พฤษภาคม 2546; ณ กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข; 2546.
2. ประเวศ วะสี. การแพทย์พื้นบ้านไทย ภูมิปัญญาของแผ่นดิน. เอกสารประกอบนิทรรศการในงานชุมนุมแพทย์แผนไทยสมุนไพรแห่งชาติ ครั้งที่ 5; 9-18 พฤษภาคม 2546; ณ กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข; 2546.
3. พาณี ศิริสะอาด, ปรียา ดันดีพัฒนานันต์. รายงานการวิจัยเรื่องการใช้และความพึงพอใจในการใช้ยาสมุนไพรและยาแผนโบราณที่มีจำหน่ายหรือแจกในเขตชุมชนเมืองจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2542.
4. Bannerman RH. Traditional medicine in modern health care. World Health Forum 1982; 3 (1): 8-13
5. พาณี ศิริสะอาด. ศักยภาพการผลิตและการใช้สมุนไพรที่ยั่งยืนในชุมชนล้านนา (วิทยานิพนธ์ปริญญาเภสัชศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต). สาขาวิชาวิทยาศาสตร์เภสัชกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2549.
6. Subhasri Sanga. Bioresources and sustainable use in South East Asia. Academy orators; 1994 [serial online] [Cited 2006 Jan 15]; Available from: URL: <http://www.atse.org.au>
7. ที่ว่าการอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. บรรยายสรุปอำเภอแม่แจ่ม; เชียงใหม่: ที่ว่าการอำเภอแม่แจ่ม; มปป.

8. กลุ่มพ่อบ้าน บ้านเจียง. หนังสือที่ระลึกงานฉลองสมณศักดิ์ สัณญาบัตรพัดยศ วัดราษฎร์ชั้นโท พระครูวิระกิจสุนทร 5 ธันวาคม 2549 วัดเจียง ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัด เชียงใหม่. เชียงใหม่: แม่แจ่ม; 2549.
9. สันติ บางอ้อ. การพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย ตอนที่ 2. [serial online] [Cited 2007 Dec 15]; Available from: URL: http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/annual_meet/46/data03_2.doc

Abstract **Role of Phra Anek Mahaviro in Sustainable Utilization of Medicinal Plants in Ban Chiang Community, Mae Chaem, Chiang Mai Province**

Panee Sirisa-ard*, Tosporn Kasikam, Khosit Elvezio Kasikam*** and Surapol Natakankittkul***

*Faculty of Pharmacy, Chiang Mai University, **Faculty of Sosial Science and Humanity, Chiang Mai University, *** Student of School of Traditional Medicine, Rajapat University

Journal of Health Science 2008; 17:SVII2058-70.

The objective of this research was to study the concept, utilization and management of natural medicinal plant resources for community health care by Phra Anek Mahaviro, abbot of Wat Chiang temple in the District of Mae Chaem in Chiang Mai Province. The methods applied to research this qualitative case study were: indepth interviews with Phra Anek Mahaviro, traditional healers, people in the District of Mae Chaem and personnel of the Pharmacy Department of Mae Chaem Hospital. Data was also collected through participatory observations, documentation studies and participation in the activities of Traditional Healer's Club. The data was analyzed by descriptive analysis using the concept of indigenous knowledge of self health care in the community. The field research was carried out between December 2005 and March 2007.

It was found that Phra Anek had many roles in the community. He was a spiritual leader, central to the culture and conservation of the local wisdom of indigenous utilization of traditional herbal medicine, and a leader in the Traditional Healer's Club. His role in the utilization of herbal medicines in the community provided concrete answers in both objectives and abstract forms for self health care of the community in the modernized society. It was also found that the experiences, life style, vision and philosophy of Phra Anek were very valuable. They are worth carefully thinking over and using as a work philosophy in the handling of natural resources and managing the utilization of medicinal plants in Thai society for sustainability.

Key words: Phra Anake Mahaviro, Wat Chiang Mae Chaem, Mae Chaem community, local wisdom, folk healers